

Kovács Márk

A TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS MEGÍTÉLÉSE AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATÁBAN

The assessment of life imprisonment without parole in the case law of the European Court of Human Rights

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a magyar büntetőjog egyik legvitatottabb jogintézménye. A szankció szükségessége mellett számos büntetőpolitikai érv sorakoztatható fel, ugyanakkor a jelenlegi formájában összeegyeztethetetlen az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkében rögzített, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód tilalmából fakadó követelményekkel. Az Emberi Jogok Európai Bírósága több alkalommal is megállapította Magyarország felelősségét e büntetés szabályozásával összefüggésben; azonban a szükséges korrekció mindmáig nem valósult meg. A tanulmány célja a releváns strasbourgi esetjog, illetve az állami szervek arra adott reakcióinak bemutatása, valamint a hatályos szabályozással kapcsolatos alapvető aggályok és javaslatok megfogalmazása.

Kulcsszavak: tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, Emberi Jogok Európai Bírósága, Emberi Jogok Európai Egyezménye, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód tilalma, felülvizsgálati mechanizmus

Life imprisonment without parole is one of the most debated institutions of Hungarian criminal law. While several criminal policy arguments may be advanced in support of the necessity of this sanction, in its current form it is incompatible with the requirements arising from Article 3 of the European Convention on Human Rights, which enshrines the prohibition of inhuman or degrading punishment or treatment. The European Court of Human Rights has on several occasions established Hungary's responsibility in connection with the regulation of this penalty; however, the necessary correction has not been implemented to this day. The purpose of this study is to present the relevant case law from the European Court of Human Rights in Strasbourg and the responses of national authorities to it, as well as to identify key concerns regarding current regulations and to formulate recommendations.

Keywords: life imprisonment without parole, European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights, inhuman or degrading punishment or treatment, review mechanism

Bevezetés

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (a továbbiakban: TÉSZ) a magyar jogrendszer legsúlyosabb büntetőjogi jogkövetkezménye. A szankció olyan komplex jogelméleti, alkotmányjogi és emberi jogi kérdések metszéspontjában áll, amelyek túlmutatnak a klasszikus büntetéstani megközelítésen. A TÉSZ egyszerre érinti a büntetés céljának problematikáját, az állami büntetőhatalom korlátait, az emberi méltóság sérthetetlenségét, valamint az ahhoz kapcsolódó kínzás tilalmát.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésnek (a továbbiakban: ÉSZ) a magyar büntetőjogi szankciórendszerben két formáját különböztetjük meg annak megfelelően, hogy a bíróság miként határoz a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéről. A *Büntető Törvénykönyvről* szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 42. §-a értelmében ÉSZ kiszabása esetén a bíróság az ügydöntő határozatában vagy meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja.¹ Az előbbi esetben a büntetés úgynevezett „sima” életfogytiglani; a bíróságnak meg kell határoznia azt a 25 és 40 év közé eső legkorábbi időpontot, amikor az elítélt büntetését felülvizsgálják.² Az utóbbi esetben a büntetést TÉSZ-nek hívjuk.

A szabadulás elvi lehetősége a TÉSZ-re ítélt személyek vonatkozásában sem teljes mértékben kizárt, mivel a *büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról* szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. törvény) 2015. január 01-jén hatályba lépett módosítása révén 40 év³ szabadságvesztés kitöltését követően le kell folytatni egy úgynevezett kötelező kegyelmi eljárást, melynek keretében felülvizsgálják, hogy a büntetés büntetőpolitikai indokai továbbra is fennállnak-e.⁴

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága megkeresésemre adott tájékoztatása szerint – a tanulmány készítése idején – hetvenöt elítélt töltött jogerős TÉSZ-büntetést, melyből a legtöbbet 2016-ban, összesen tíz esetben szabtak ki a hazai bíróságok. A TÉSZ-büntetések éves megoszlása alapján megállapítható, hogy a jogintézmény alkalmazására eltérő mértékben került sor az eddigi huszonhét éves fennállása alatt. A szankciórendszerbe történő bekerülése évében, valamint az ezredfordulót követő közel egy évtizedben a bíróságok csupán szórányosan éltek e büntetés kiszabásának lehetőségével: 1999-ben, 2002-ben, valamint 2005-ben egyáltalán nem, míg más években is legfeljebb három alkalommal született ilyen tartalmú döntés. A 2010-es évek elejétől egy szigorúbb büntetőpolitikai irány figyelhető meg, ami a jogintézmény

1 Btk. 42. §

2 Btk. 43. § (1) bek.

3 Bv. törvény 46/B. § (1) bek.

4 Bv. törvény 46/A. §-ához fűzött indokolás

egyre gyakoribb alkalmazásában érhető tetten. 2012 után több egymást követő évben is jelentősen megemelkedett az évente kiszabott TÉSZ-büntetések száma, amely 2015-ben és 2016-ban érte el csúcspontját. Bár ezt követően az évenkénti esetszám mérséklődött, a 2010-es évek előtti állapot nem tért vissza, hiszen a bíróságok az elmúlt öt évben is évi 1-6 esetben hoztak ilyen jogkövetkezményt tartalmazó ítéletet.⁵

A TÉSZ létjogosultságáról

A TÉSZ létjogosultságának kérdése számos elméleti és gyakorlati aspektust vet fel. Megítélése túlmutat a pusztán jogdogmatikai szempontokon, így a büntetőpolitikai gondolkodás szélesebb összefüggéseiben is értelmezést igényel.

A büntetőpolitika a kriminálpolitika azon területe, amely meghatározza, hogy mely emberi magatartások legyenek büntetendők, és miként reagáljon az állam a bűncselekmények elkövetőinek cselekményeire (Pallagi, 2014). Ebből a szempontból kiemelendő a büntetőpolitika Janus-arca (Földvári, 1987). A büntetőpolitika ugyanis nem csupán a büntetőjoghoz, hanem a politikához is kötődik, így szükségszerűen tükrözi a társadalom egészének, illetve egyes csoportjainak érdekeit és értékrendjét is. A jogalkotó feladata, hogy a büntetőjoggal szemben támasztott jogállami követelményeket és a társadalom igazságérzetét összhangba hozza egymással (Pallagi, 2014). Ebből az aspektusból szemlélve, a TÉSZ első ránézésre a büntetőpolitika egyik mintapéldájának tűnhet, hiszen egyszerre szolgálja a társadalom védelmét és a megtorlás iránti igényt. Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy ez az egyensúly ténylegesen fennáll-e, vagy – ahogyan azt Tóth Mihály is megjegyzi – nincs-e valójában összemosva a társadalom védelme a társadalom bosszúvágyának kielégítésével (Tóth, 2014).

A büntetőpolitikai szigor és a börtönpopuláció összetételének alakulása jól mutatja a TÉSZ körében is felmerülő dilemmát. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy a büntetések súlyosítása önmagában nem csökkenti a bűnelkövetést, mivel a visszatartó hatást nem a szigor, hanem a szankció elkerülhetetlensége biztosítja, azaz a fogvatartottak száma nem a bűncselekmény megítélésének mértékét, hanem a büntetőpolitika irányát mutatja meg. A túlzott szigor ezzel szemben csupán látszólagos eredményeket hoz és túlterheli a büntetés-végrehajtást, miközben hosszú távon gazdasági és társadalmi szempontból is egy nehezen fenntartható rendszert eredményez (Kertész, 2002).

A TÉSZ fenntartása mellett szóló érvek

A TÉSZ fenntartása mellett felhozott érvek közül a leggyakrabban a közrend és a társadalom védelmének szükségessége kerül előtérbe. A büntetés ugyanis hatékony

5 Adatszolgáltatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságától (2025. december 03.).

fellépést biztosít a legveszélyesebb bűnelkövetőkkel szemben, miközben kiküszöböli a halálbüntetés egyik legsúlyosabb hiányosságát, vagyis azt a kockázatot, hogy egy téves ítélet következménye visszafordíthatatlan legyen (Bódi, 2008).

A TÉSZ mellett szóló másik hangsúlyos érv dogmatikai alapokon nyugszik, hiszen a büntetés kiszabásának vezérfonalát jelentő tettarányosság elve megköveteli, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői kellően szigorú szankcióval szembesüljenek. E megközelítés a büntetés megtorló funkciójához kapcsolódik, miszerint szükség van olyan büntetésre, amely arányban áll az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyával. Az élet elleni legsúlyosabb bűncselekmények esetében ugyanis a társadalom igazságérzete kizárja, hogy enyhébb szankció igazságosnak minősülhessen. Eszerint a TÉSZ nem érzelmi indíttatású bosszúeszköz, hanem olyan jogkövetkezmény, amely a felelősségre vonás és a tettarányosság elvének érvényre juttatásával biztosítja a társadalom igazságérzetének helyreállítását (Polgár, 2015).

A TÉSZ igazolhatósága mellett felhozott érvek közül a speciális és a generális prevenció szerepe is kiemelhető. A legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőinek teljes izolálása a társadalom biztonságát szolgálja, hiszen kizárja a bűnismétlés lehetőségét, ezáltal érvényre juttatja a speciális prevenció célját. Ezzel párhuzamosan a TÉSZ elrettentő hatása is lényeges szempont, hiszen egy ilyen szigorú büntetés képes lehet visszatartani bárkit a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetésétől, ezzel elősegítve a generális prevenció érvényesülését (Balázs, 2018).

A TÉSZ ellen szóló érvek

A TÉSZ jelenlegi formájának fenntartása ugyanakkor több érv alapján is vitatható. A hosszú, sokszor élethosszig tartó fogvatartás jelentős kihívásokat teremt a büntetés-végrehajtási szervezet számára, hiszen az ilyen elítéltek esetében a hagyományos nevelési és reintegrációs módszerek korlátozottan érvényesülnek. A szabadulás esélyének hiánya miatt a „reménytelenség” állapota nemcsak pszichológiai, hanem biztonsági kockázatot is hordoz magában. Emellett társadalmi vita övezi az elítéltek élethosszig tartó eltartásának költségét is, amely jelentős pénzügyi terhet ró az államra (Rátkai, 2024).

A TÉSZ megítélése körében a legjelentősebb kifogás azonban elvi természetű. Számos magyar jogtudós – köztük például Dr. Nagy Ferenc, Dr. Lévay Miklós és Dr. Tóth Mihály – hívta már fel a figyelmet arra, hogy a TÉSZ szigorú szabályozása nehezen egyeztethető össze az alapvető emberi jogi normákkal, különösen az emberi méltóság sérthetetlenségével, valamint az ahhoz kapcsolódó kínzás tilalmával. Említésre méltó, hogy e probléma elemzése már a XX. század első felében megkezdődött a hazai jogtudományi gondolkodásban, amelyre Dr. Finkey Ferenc 1933-as megállapításai utalnak. A szavaival élve: „Ha a törvényhozás eltörli a halálbüntetést, akkor ennek pótlásául

nem szabad embertelenül kegyetlen szabadságvesztést, tehát lassú és hosszú kivégzést iktatnia törvénybe. (...) a legsúlyosabb esetben is úgy kell büntetnünk az elítéltet, hogy az illetőt ne mielőbb megsemmisíteni, de a szenvedés és fenyegetés mellett felemelni, jobb emberré nevelni igyekezzünk.” (Finkey, 1933).

A TÉSЗ egyezménykonformitása az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában

A TÉSЗ egyezménykonformitásának kérdése az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) 3. cikkének való megfelelésével kapcsolatos. E rendelkezés értelmében: *„Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”*⁶ Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) e rendelkezés tartalmát fokozatosan kibontva alakította ki azt az egységes ítélezési gyakorlatot, amely meghatározta azokat a követelményeket, amelyekre az Egyezményben részes államoknak az ÉSZ szabályozása során figyelemmel kell lenniük annak érdekében, hogy a büntetés egyezménykonform maradjon.

*Kafkaris kontra Ciprus ügy*⁷

A kérelmezőt a perbíróság ÉSZ-re ítélte 1989-ben. Bár a büntetés végrehajtása kezdetén a ciprusi egységes gyakorlat szerint az ÉSZ tényleges tartama legfeljebb húsz év lehetett, a Ciprusi Legfelsőbb Bíróság 1992-ben kimondta, hogy az ÉSZ helyes értelmezése az elítélt élete végéig tartó szabadságvesztést jelenti. Ennek megfelelően a jogalkotó 1996-ban új végrehajtási szabályokat alkotott, amelyek már kizárták a jó magaviselet miatti szabadulás lehetőségét az ÉSZ-re ítélt személyek esetében. Ettől a pillanattól kezdve a panaszos kizárólag a köztársasági elnök kegyelme útján szabadulhatott volna. A kérelmező a hazai jogorvoslatok kimerítését követően a Bírósághoz fordult. Panaszát – többek között – az Egyezmény 3. cikkében biztosított jogának sérelmére hivatkozva terjesztette elő.⁸

Az ítélet érdemi súlypontja az Egyezmény kínzás tilalmáról szóló rendelkezésének értelmezése köré összpontosult. A Bíróság a korábbi gyakorlatát megerősítve kimondta, hogy az Egyezmény 3. cikke a demokratikus társadalmak egyik legalapvetőbb vívmányát rögzíti, vagyis azt, hogy a büntetési célok érvényesítése során abszolút korlátot jelent az embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód tilalma, függetlenül az ügy körülményeitől és az elítélt magatartásától. Általánosságban rögzíthető, hogy az ÉSZ önmagában nem sérti az Egyezmény 3. cikkét, hiszen annak alkalmazása egy ország

6 Egyezmény 3. cikk

7 Case of Kafkaris v. Cyprus (App. No. 21906/04) 12 February 2008.

8 Kafkaris v. Cyprus Judgment of 12 February 2008., [3], [12], [13], [19]-[22], [24] és [30] bek.-ek

mérlegelési körébe tartozik. Az embertelen büntetés kérdése csak akkor merül fel, ha egy ország igazságszolgáltatási rendszere nélküli de jure (jogi értelemben) és de facto (a gyakorlatban) a büntetés felülvizsgálatának lehetőségét. Lényeges tehát, hogy a jogszabályi keretek mellett létezzen egy olyan működő gyakorlat is, amely az ÉSZ tartamának csökkentésére irányuló lehetőséget nemcsak a törvény alapján biztosítja, hanem ténylegesen alkalmazza is. A Bíróság szerint a kérelmezőnek kegyelem útján fennállt az esélye a szabadulásra, így fogvatartása – még ha hosszú idejű is – önmagában nem ütközik az Egyezmény 3. cikkébe. Bár elismerte, hogy a jogszabályváltozás okán a szabaduláshoz fűzött remény elvesztése szorongást okozhatott a kérelmezőnek, ez azonban nem érte el az Egyezmény 3. cikk sérelmének megállapításához szükséges súlyossági küszöböt. A Bíróság mindezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a ciprusi ÉSZ szabályozása nem ütközött az Egyezmény 3. cikkébe.⁹

Az ügy mérföldkőnek tekinthető, hiszen a Bíróság itt jelölte ki először azt az értelmezési keretet, amelyben a TÉSЗ és az Egyezmény 3. cikkének viszonya egyáltalán vizsgálhatóvá vált. Az ügy jelentőségét az is jól mutatja, hogy a Kamara – felismerve a felvetett kérdések súlyát és precedensértékét – még a döntéshozatal előtt átadta a hatáskört a Nagykamarának¹⁰, amelyre csak kivételesen, az Egyezmény értelmezése szempontjából alapvető jelentőségű ügyekben kerül sor.¹¹ A Bíróság által lefektetett alapelvek – mindenekelőtt a de jure és a de facto felülvizsgálhatóság követelménye – később a TÉSЗ egyezménykonformitásának központi mércéjévé váltak. Ezek az elvek idővel a Bíróság ítélkezési gyakorlatának stabil hivatkozási alapját képezték, és meghatározó iránytűként szolgáltak a későbbi ügyekben is, hozzájárulva a TÉSЗ-re vonatkozó strasbourgi standardok fokozatos és koherens kidolgozásához.

Vinter és mások kontra Egyesült Királyság ügy¹²

A Vinter és mások kontra Egyesült Királyság ügy a strasbourgi mérce meghatározásának legfontosabb alapkőve a TÉSЗ vonatkozásában, így a jogeset behatóbb vizsgálata elengedhetetlen a tanulmány ezen pontján.

Az ügy három, egymástól független kérelmezőt érint, akiket Angliában és Walesben külön-külön büntetőeljárásokban TÉSЗ-re ítélték.¹³ A kérelmezők ügyei hosszú időn keresztül az Egyesült Királyság bíróságai előtt voltak napirenden, mielőtt a Bíróság elé kerültek volna, ahol végül egymással ellentétes következtetésekre jutó ítéletek születtek.

9 Kafkaris v. Cyprus Judgment of 12 February 2008., [95], [97]-[99], [103] és [105]-[108] bek.-ek

10 Kafkaris v. Cyprus Judgment of 12 February 2008., [4] bek.

11 Egyezmény 30. cikk

12 Case of Vinter and Others v. The United Kingdom (App. Nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10) 9 July 2013.

13 Vinter and Others v. UK Judgment of 9 July 2013., [14] bek.

A Kamara döntése

A kérelmezők elsősorban annak megállapítása érdekében fordultak a Bírósághoz, hogy a velük szemben kiszabott TÉSZ sérti az Egyezmény 3. cikkében foglalt kínzás tilalmát. A Bíróság Kamarája a kérelmek szoros tárgyi összefüggésére tekintettel az ügyeket egyesítette, és azokat egy eljárásban bírálta el.¹⁴

A Kamara mindenekelőtt kimondta, hogy az Egyezmény 3. cikkének sérelme csak akkor merül fel, ha az elítélt további fogvatartása már nem támasztható alá legitim büntetési célokkal, valamint a büntetés sem de jure, sem de facto nem mérsékelhető. Megállapította, hogy a belügyminiszter számára biztosított kegyelmi jogkör gyakorlása sokkal szűkebb körben megengedett, mint a Kafkaris kontra Ciprus ügyben vizsgált köztársasági elnöki kegyelem, mivel előbbi csak azok kaphatnak a gyakorlatban, akik halálos betegségben szenvednek vagy fizikailag lebénulnak. Ebből fakadóan kétségbe vonta, hogy az elítélt ezen méltányossági okból történő elengedése valódi szabadságra bocsátásnak tekinthető-e egyáltalán, ha mindez csupán annyit jelent, hogy az elítélt ne a börtön falai között, hanem az otthonában fejezze be az életét.¹⁵

Mindezek ellenére a hét bíróból álló Kamara végül rendkívül szoros, 4:3 arányú döntést hozott, amelyben megállapította, hogy a kérelmezők esetében az Egyezmény 3. cikkének sérelme nem merül fel, mivel a velük szemben kiszabott büntetések pönológiai indokai továbbra is fennállnak.¹⁶

A Nagykamara döntése

A Kamara ítéletének kézhezvételét követően a három kérelmező a Bíróság Nagykamarájához fordult. A panaszosok felülvizsgálati kérelme megfelelt az elbírálási feltételeknek, így a Nagykamara érdemben lefolytatta az eljárást.

A Nagykamara mindenekelőtt rögzítette, hogy az államok széles körű autonómiával rendelkeznek az anyagi büntetőjoguk kialakítása területén; a Bíróság feladata pedig kizárólag a szabályozás egyezménykonformitásának vizsgálatára korlátozódik. Rögzítette, hogy egy felnőtt elkövetővel szemben kiszabott ÉSZ önmagában nem eredményez egyezményisértést, különösen akkor, ha az bírói mérlegelésen alapul. A kiszabáskor fennálló legitim büntetési célok azonban az idő múlásával változhatnak, ezért az egyezménykonformitás megállapításához elengedhetetlen egy olyan felülvizsgálati mechanizmus megléte a nemzeti jogban, amely e változások értékelésére alkalmas.¹⁷

¹⁴ Vinter and Others v. UK Judgment of 9 July 2013., [6] és [7] bek.-ek

¹⁵ Vinter and Others v. UK Judgment of 9 July 2013., [87] és [90] bek.-ek

¹⁶ Vinter and Others v. UK Judgment of 9 July 2013., [91] bek.

¹⁷ Vinter and Others v. UK Judgment of 9 July 2013., [105]-[112] bek.-ek

A Nagykamara ezt követően áttekintette az ÉSZ-re vonatkozó nemzetközi és összehasonlító joganyagot. Megállapította, hogy Európában egyre inkább előtérbe kerül az a szemlélet, miszerint a szabadságvesztés végrehajtása során a reintegráció elősegítése is törekedni kell. Érvelését többek között az Európa Tanács releváns ajánlásaira, valamint a német és az olasz alkotmánybíróság gyakorlatára alapozta, amelyek egyaránt kiemelik a felülvizsgálat és a reintegráció jelentőségét. Utalt továbbá a Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásáról szóló Római Statútumra is, amely még a legsúlyosabb nemzetközi bűncselekmények esetében is előírja a büntetés 25 év kitöltését követő, majd rendszeresen megismétlődő felülvizsgálatát a megfelelő büntető anyagi és eljárási garanciák mellett.¹⁸

Mindezek alapján a Nagykamara az alábbi elvi jelentőségű megállapításokat tette. Az Egyezmény 3. cikkéből levezethető, hogy léteznie kell a nemzeti jogban egy olyan felülvizsgálati eljárásnak, amely biztosítja a büntetés tényleges mérsékelhetőségét, értékelve az elítélt reintegráció irányába tett erőfeszítéseit és társadalomra veszélyességét. Annak meghatározása, hogy a felülvizsgálatot mely szerv végzi és milyen időközönként, az államok hatáskörébe tartozik, ugyanakkor az összehasonlító és nemzetközi jogi konszenzus egyértelműen a legkésőbb 25 év kitöltésével esedékes, majd azt követően rendszeresen ismétlődő felülvizsgálatot tekint irányadónak. Kimondta, hogy bár a felülvizsgálat időpontja szükségszerűen a jogerős ítélet meghozatalát követően esedékes, az elítélttől nem várható el, hogy teljes bizonytalanságban várja ki azt a jövőbeli, előre nem látható időpontot, amikor az Egyezmény 3. cikkére alapított Bírósághoz fordulás lehetősége megnyílna számára. Ennek megfelelően az elítéltnak már az ítélet kihirdetésekor joga van ahhoz, hogy tisztában legyen a kiszabott büntetés jellegével, így különösen a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének legkorábbi időpontjával, valamint annak feltételeivel. Következésképpen egy olyan jogrendszerben, amely nem biztosít semmiféle mechanizmust a büntetés felülvizsgálatára, az elítélt már az ítélet kihirdetésekor elszenvedi az Egyezmény 3. cikkében foglalt jogának sérelmét.¹⁹

A Nagykamara 16:1 arányban megállapította az Egyezmény 3. cikkének sérelmét mindhárom kérelmező vonatkozásában.²⁰

A Bíróság gyakorlatának hatása a magyar TÉSZ jogintézményére

A strasbourgi ítélkezés szükségszerűen felveti a kérdést, hogy a lefektetett mérce miként érvényesül a hazai TÉSZ szabályozása kapcsán. Ennek fényében elengedhetetlen annak

18 Vinter and Others v. UK Judgment of 9 July 2013., [113]-[118] bek.-ek

19 Vinter and Others v. UK Judgment of 9 July 2013., [119]-[122] bek.-ek

20 Vinter and Others v. UK Judgment of 9 July 2013., [139] bek. 1. p.

áttekintése, hogy a Bíróság gyakorlata milyen hatással van a TÉSZ-re vonatkozó jogi keretekre, ily módon értékelve azt, hogy a magyar szabályozás mennyiben feleltethető meg az Egyezmény 3. cikkéből levezetett követelményeknek.

Magyar László kontra Magyarország ügy²¹

Magyar László 2010-ben fordult a Bírósághoz annak megállapítása érdekében, hogy a rá kiszabott TÉSZ sérti az Egyezmény 3. cikkét. Az első hazai vonatkozású ügyben a Bíróság a Vinter és mások kontra Egyesült Királyság ügyben lefektetett elvi tételekre alapozva vizsgálta a magyar TÉSZ szabályozását.

A Bíróság nem tekintette megfelelőnek a TÉSZ mérsékelhetőségét, mivel annak Magyarországon nem volt kellően részletes de jure jogszabályi kerete, sem de facto kialakult gyakorlata. A szabályozás nem adott semmiféle iránymutatást a kegyelmi kérelem elbírálása során mérlegelendő szempontokra és kritériumokra, illetve az eljárásban beszerzendő adatok körére vonatkozóan. Kifejezetten aggályosnak minősítette, hogy sem az igazságügyi miniszter, sem a köztársasági elnök nem köteles a kegyelmi kérelemről hozott döntését indokolni, így az elítéltek számára nem átlátható, hogy milyen magatartás, illetve milyen erőfeszítések vezethetnek a kegyelmi kérelem pozitív elbírálásához. Leszögezte, hogy a köztársasági elnöki kegyelem jogintézménye önmagában nem alkalmas eszköz arra, hogy az elítélt számára kiszámítható módon jelezze, milyen feltételek teljesülése esetén kerülhet sor a feltételes szabadságra bocsátására. Végezetül rögzítette, hogy a szabályozás nem garantálja az elítélt magatartásában bekövetkezett változások, valamint a reintegráció terén elért előrehaladás érdemi mérlegelését, még akkor sem, ha ezek jelentős mértékűek.²²

Mindezekre tekintettel a Bíróság egyhangúlag megállapította az Egyezmény 3. cikkének sérelmét.²³

A kötelező kegyelmi eljárás bevezetésének előzményeiről

A Magyar László kontra Magyarország ügygel párhuzamosan a Szegedi Ítéltábla előtt egy olyan büntetőeljárás volt folyamatban, amelyben az elsőrendű vádlottat TÉSZ-büntetés fenyegette. Az elsőrendű vádlott védője a Vinter és mások kontra Egyesült Királyság ügyben hozott ítéletre hivatkozva indítványozta, hogy a Szegedi Ítéltábla forduljon az Alkotmánybírósághoz. A 2013. november 19-én előterjesztett indítvány arra mutatott rá, hogy a TÉSZ szabályozása nem felel meg a Bíróság által kialakított

21 Case of László Magyar v. Hungary (App. No. 73593/10) 20 May 2014.

22 László Magyar v. Hungary Judgment of 20 May 2014., [57] és [58] bek.-ek

23 László Magyar v. Hungary Judgment of 20 May 2014., Rendelkező rész, 2. p.

keretrendszernek, mivel a magyar jog nem biztosít semmilyen érdemi mechanizmust a büntetés felülvizsgálatára, így az ellentétes az Egyezmény 3. cikkével. Ebből következően a magyar jog nincs összhangban a nemzetközi joggal, amely az Alaptörvény Q) cikkének²⁴ sérelmét eredményezi (Gellér, 2017). A Szegedi Ítéltábla a 2014. április 03-án kelt végzésével helyt adott az indítványnak: az eljárást felfüggesztette, és egyúttal kezdeményezte az Alkotmánybíróság eljárását az elkövetéskor, illetve az elbíráláskor hatályban lévő, a TÉSZ-re irányadó jogszabályi rendelkezések nemzetközi szerződésbe ütközésének megállapítása és megsemmisítése érdekében (Gál – Szomora, 2015).

Az Alkotmánybíróság eljárási határidőt jelentősen meghaladó várakozása időt biztosított a jogalkotó számára arra, hogy ez idő alatt módosítsa a Bv. törvényt és annak új 46/A-H. §-aival bevezesse a kötelező kegyelmi eljárás jogintézményét. Az Alkotmánybíróság a Bv. törvény módosítására tekintettel úgy ítélte meg, hogy a bírói kezdeményezés előterjesztésekor fennálló jogi helyzet érdemben megváltozott, az eljárás lefolytatására okot adó körülmény már nem áll fenn, így azt megszüntette a 2015. január 20-án kelt 3013/2015. (I. 27.) AB végzéssel.²⁵ A végzésben érdemi indokolásra nem került sor.

A kötelező kegyelmi eljárás ismertetése és értékelése

A kötelező kegyelmi eljárás bevezetésével a Magyar László kontra Magyarország ügyben hozott ítéletre reagált a jogalkotó. A Bv. törvény 2015. január 01-jétől „*A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kötelező kegyelmi eljárása*” elnevezésű alcímmel egészült ki, amely a TÉSZ-re ítélt személyek vonatkozásában a hivatalból induló, különleges kegyelmi eljárás szabályait rögzítette. A jogalkotói indokolás értelmében a kötelező kegyelmi eljárás funkciója az, hogy megfelelő idő elteltével lehetővé tegye a büntetés fenntartását megalapozó büntetőpolitikai célok felülvizsgálatát. A szabályozás egyúttal azt is biztosítja, hogy a kegyelmi eljárás során alkalmazandó feltételek és mérlegelési szempontok már az ítélet meghozatalakor előre láthatók legyenek.²⁶ A kegyelmi eljárást kötelezően le kell folytatni, amennyiben az elítélt a TÉSZ-büntetéséből 40 évet kitöltött.²⁷

Ezen a ponton érdemes ismét felidézni a már hivatkozott 3013/2015. (I. 27.) AB végzést, melyben több alkotmánybíró is aggályait fejezte ki az új szabályozás kapcsán. A döntés meghozatalában részt vevő tizenöt főből összesen négyen nem, vagy részben nem értettek egyet a többség álláspontjával: míg Dr. Czine Ágnes és Dr. Salamon László párhuzamos indokolást csatolt a végzéshez, addig Dr. Lévy Miklós különvéleményt fogalmazott meg, amelyhez Dr. Kiss László is csatlakozott.

²⁴ Alaptörvény Q) cikk (2) bek.

²⁵ 3013/2015. (I. 27.) AB végzés

²⁶ Bv. törvény 46/A. §-ához fűzött indokolás

²⁷ Bv. törvény 46/B. § (1) bek.

Dr. Czine Ágnes párhuzamos indokolásában kiemelt jelentőséget tulajdonított az ÉSZ első felülvizsgálati időpontjának, amely körül – megfogalmazása szerint – a szakirodalomban és a jogalkalmazásban egyfajta „számháború” alakult ki a 25, 30, illetve 40 éves időtartam elfogadhatósága kapcsán. Álláspontja szerint a Bíróság gyakorlata egyértelműen abba az irányba mutat, mely szerint az ÉSZ első felülvizsgálatát főszabály szerint 25 év elteltével, majd ezt követően rendszeres időközönként tartja kívánatosnak. Hangsúlyozta, hogy az első felülvizsgálat időpontjának indokolatlan kitolása a jogalkotó részéről valójában a felülvizsgálatot végző szakemberek felelősségének átvállalását jelenti, miközben a veszélyesség megítélése szakmai kérdésként elsősorban rájuk tartozna. Ezzel összefüggésben rámutatott arra is, hogy a nemzetközi többségi gyakorlattól való eltérés szakmailag nehezen igazolható, mivel a társadalom védelme egy megfelelő felülvizsgálati mechanizmus mellett bármely időpontban biztosítható lenne. Megállapítása szerint a 40 éves várakozási idő aránytalanul hosszú, és az elítélt életkorára tekintettel akár diszkriminatív következményekkel is járhat.²⁸

Dr. Lévay Miklós különvéleményében részletesen felidézte a Bíróság TÉSZ-re vonatkozó gyakorlatát, melynek kapcsán megállapította, hogy az új magyar szabályozás ezen elvárásoknak nem felel meg. Egyrészt kifogásolta, hogy a kötelező kegyelmi eljárásra kizárólag 40 év szabadságvesztés kitöltését követően kerülhet sor, amely eltér a Bíróság által irányadónak tekintett, legfeljebb 25 év elteltével esedékes első felülvizsgálati időponttól. Másrészt hangsúlyozta, hogy az eljárásban a végső döntést a köztársasági elnök hozza meg, aki továbbra is diszkrecionális jogkörben dönt, és nem köti semmiféle javaslat. Ennek megfelelően az elítélt számára továbbra sem látható előre, hogy az ítélet meghozatalakor milyen feltételek teljesítése esetén nyílhat reális esély a szabadulásra.²⁹

Mindezekon felül – Dr. Lévay Miklós álláspontja szerint – a bekövetkezett jogszabályi változás ellenére az Alkotmánybíróságnak meg kellett volna vizsgálnia, hogy a Bv. törvény újonnan beiktatott rendelkezései megfelelnek-e az Egyezménynek, illetve a Bíróság gyakorlatának az ÉSZ-büntetést érintően. Ugyanis a testület az érdemi vizsgálat elmaradása okán nem hozhatott volna megalapozott döntést abban a kérdésben, hogy az eljárás lefolytatására okot adó körülmény – vagyis az egyezményesítés lehetősége, valamint a TÉSZ szabályozásának Egyezménybe ütközése – fennáll-e.³⁰

***A Kúria 3/2015. számú BJE határozata*³¹**

A Magyar László kontra Magyarország ügyben hozott strasbourgi ítélet nyomán lefolytatott felülvizsgálati eljárásban 2015. június 11-én született döntés. A Kúria Büntető

28 3013/2015. (I. 27.) AB végzés, Indokolás [24]-[26] bek.-ek

29 3013/2015. (I. 27.) AB végzés, Indokolás [52]-[54] bek.-ek

30 3013/2015. (I. 27.) AB végzés, Indokolás [34] és [55] bek.-ek

31 3/2015. BJE határozat

Kollégiumának vezetője a felülvizsgálati ítélet kihirdetését követően rendkívül rövid időn belül – 2015. június 17-én kelt jogegységi indítványával – jogegységi eljárást kezdeményezett arra hivatkozva, hogy az érintett döntés a jogegység megbontásának veszélyét hordozza magában. A Kúria jogegységi határozata 2015. július 01-jén került közzétételre, melyben általános és elvi jelleggel törekedett a magyar bíróságok és a strasbourgi ítélkezés közötti viszony tisztázására.

A Kúria rögzítette, hogy az ÉSZ kiszabása önmagában nem sérti az Egyezményt, amennyiben fennáll a lehetőség annak mérséklésére. Ennek kapcsán kiemelte, hogy a Bíróság nem határozta meg sem a felülvizsgálat formáját, sem annak időpontját, így az ítéletéből nem vezethető le az a követelmény, miszerint a szabadlábra helyezés kizárólag feltételes szabadságra bocsátás útján valósulhatna meg. Nem vitatta, hogy az Egyezmény és annak kiegészítő jegyzőkönyvei a törvényi kihirdetés következtében a magyar jogrendszer részévé váltak, ezért a bíróságoknak azokat az értelmezés során figyelembe kell venniük, ugyanakkor leszögezte, hogy az Egyezmény nem lehet közvetlen hivatkozási alap. Kimondta továbbá, hogy a Bíróság döntéseinek kötelező ereje kizárólag a konkrét ügyben szereplő felekre terjed ki, míg más ügyekben azok figyelembevétele kizárólag értelmezési kérdésként jelenhet meg. A hazai bíróságok feladata az, hogy a döntések meghozatalakor, valamint a jogszabályok alkalmazása során az Egyezmény sérelmét elkerüljék.

A Magyar László kontra Magyarország ügy kapcsán kifejtette, hogy a bírósági felülvizsgálati eljárásnak csak akkor van teendője, ha az egyezményisértést a bírósági jogalkalmazás idézte elő. E körben megállapította, hogy a konkrét ügyben az egyezményisértést nem a jogalkalmazás, hanem a törvényi szabályozás hiányossága okozta, amely rendszerszintű problémát jelentett, és amelyet a jogalkotó a Bv. törvény módosításával orvosolt. Ennek megfelelően a Bíróság nem az ítéletben kiszabott TÉSZ-büntetést tekintette egyezményisértőnek, hanem a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének megfontolására alkalmas, az elítélt számára megismerhető szabályozás hiányát kifogásolta. Következésképpen a Bíróság döntésének címzettje nem a jogalkalmazó bíróság, hanem a jogalkotó volt.³²

*T.P. és A.T. kontra Magyarország ügy*³³

Míg Magyarországon valamennyi állami szerv a TÉSZ szabályozásának orvoslásán, valamint a strasbourgi ítélet hazai jogalkalmazási kereteinek értelmezésén munkálkodott, addig a Bíróság a jelen ügyben már a kötelező kegyelmi eljárással kiegészített TÉSZ szabályozását vonta vizsgálat alá.

³² 3/2015. BJE határozat, Indokolás I., II., IV. részek

³³ Case of T.P. and A.T. v. Hungary (App. Nos. 37871/14 and 73986/14) 4 October 2016.

Az érintetteket a magyar bíróságok ÉSZ-re ítélték, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárásával. A panaszosok a Bírósághoz fordultak annak megállapítása érdekében, hogy a velük szemben kiszabott TÉSZ sem de jure, sem de facto nem csökkenthető, ezért büntetésük az Egyezmény 3. cikkébe ütközik.³⁴

A Bíróság mindenekelőtt felidézte korábbi gyakorlatát, különösen a Vinter és mások kontra Egyesült Királyság ügy elvi tételeit. Elismerte, hogy Magyarország jogalkotási lépéseket tett az általa korábban feltárt hiányosságok orvoslására, és ennek keretében új mechanizmust vezetett be a TÉSZ automatikus felülvizsgálatára. Ugyanakkor megállapította, hogy az első felülvizsgálat 40 év elteltéhez kötése jelentősen meghaladja azt az időtartamot, amelyet az összehasonlító és nemzetközi jogi konszenzus egy ilyen büntetés kötelező felülvizsgálatára elfogadhatónak tekint. Az ilyen mértékben elhúzódozó várakozási idő ugyanis nemcsak aránytalan, hanem egyúttal túllépi az államok számára biztosított mérlegelési mozgástér határait is.³⁵

Megállapította, hogy a kötelező kegyelmi eljárással kiegészített TÉSZ szabályozása szintén egyezményesítő, mivel a 40 éves várakozási idő és a garanciális hiányosságok – mint például a köztársasági elnök indokolási kötelezettségének hiánya – miatt a büntetés nem tekinthető az Egyezmény 3. cikkének megfelelően mérsékelhetőnek. A Bíróság ennek megfelelően ismételten elmarasztalta Magyarországot az Egyezmény megsértése miatt.³⁶

Varga Sándor és mások kontra Magyarország ügy³⁷

A T.P. és A.T. kontra Magyarország ügyet követően a Bíróság 2021-ben állapította meg újra Magyarország felelősségét a TÉSZ szabályaival összefüggésben, az Egyezmény 3. cikkének megsértése miatt. A Bíróság ítélete e körben a TÉSZ-re vonatkozó strasbourgi esetjog további pontosítását adta, különös tekintettel a magyar alkotmányjogi panasz hatékonyságának megítélésére.

A korábbi ügyekhez képest újdonságot jelentett, hogy a strasbourgi eljárást megelőzően a négy kérelmezőből három alkotmányjogi panaszt nyújtott be a jogerős ítéletével szemben az Alkotmánybírósághoz. Ebben az esetben a magyar kormány a kérelmek elfogadhatatlanságára hivatkozott, mivel a panaszosok – az Alkotmánybíróság döntésének hiányában – nem merítették ki a hazai jogorvoslati lehetőségeket. A Bíróság elutasította ezt az érvelést.

34 T.P. and A.T. v. Hungary Judgment of 4 October 2016., [3], [7] és [12] bek.-ek

35 T.P. and A.T. v. Hungary Judgment of 4 October 2016., [40] és [45] bek.-ek

36 T.P. and A.T. v. Hungary Judgment of 4 October 2016., [48]-[50] bek.-ek

37 Case of Sándor Varga and Others v. Hungary (App. Nos. 39734/15, 35530/16 and 26804/18) 21 June 2021.

A Bíróság megvizsgálta az Alkotmánybíróság felülvizsgálati jogkörét, figyelembe véve az Alaptörvény TÉSZ-re³⁸ vonatkozó rendelkezését, valamint a már korábban hivatkozott 3/2015. számú BJE határozatot. Mindebből vonta le azt a következtetést, hogy sem a Btk. vonatkozó rendelkezései, sem a TÉSZ-t tartalmazó bírósági ítéletek nem vonhatók érdemi alkotmányossági felülvizsgálat alá, mivel TÉSZ a magyar alkotmányos jogrend részét képezi. Kimondta, hogy a magyar kormány által hivatkozott alkotmányjogi panasz jogintézménye az ügyben nem minősül hatékony jogorvoslatnak, így a kérelmek nem tekinthetők elfogadhatatlannak arra hivatkozással, hogy a panaszosok nem merítették ki az Egyezmény 35. cikk (1) bekezdése szerinti valamennyi hazai jogorvoslati lehetőséget.³⁹

Ugyanakkor a Bíróság 2021. június 17-én meghozott ítéletében lényegében megismételte a T.P. és A.T. kontra Magyarország ügyben kimondott tetteket. Dr. Lévay Miklós álláspontja szerint az ítélet indokolása felfogható egyfajta „pedagógiai intelemként”, azaz annak ismételt hangsúlyozásaként, hogy mi tekinthető egyezménykonform megoldásnak. Az, hogy a Bíróság a jövőben hányszor kényszerül még közvetve rámutatni arra, hogy a TÉSZ szabályozása és az ahhoz kapcsolódó kötelező kegyelmi eljárás ellentétes az Egyezmény 3. cikkével és kialakult gyakorlatával, végső soron attól függ, hogy a jelenleg jogerősen e büntetésüket töltő elítéltek közül hányan élnek a strasbourgi jogorvoslat lehetőségével. Véleménye szerint célszerű lenne a Bírósághoz fordulásra okot adó lehetőségek számát csökkenteni, sőt a hazai szabályozás reformjával akár teljesen megszüntetni, mivel azok kihasználása Magyarország folyamatos elmarasztalásának kockázatával járhat (Lévay, 2021).

***Bancsók és Magyar László kontra Magyarország ügy*⁴⁰**

A Varga Sándor és mások kontra Magyarország ügyet követően, mintegy négy hónappal később a Bíróság ismét elmarasztalta Magyarországot az Egyezmény 3. cikkének megsértése miatt, ezúttal azonban már nem a TÉSZ kapcsán, hanem az ÉSZ azon formájával összefüggésben, melynek kiszabása esetén a bíróság az elítéltet nem zárja ki a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből, azonban azt a Bíróság által elfogadott időtartamnál később teszi lehetővé.⁴¹

A Bíróság értelmezésében az a körülmény, miszerint a jelen ügy kérelmezői legkorábban az ÉSZ-büntetésük 40 éves kitöltését követően számíthatnak arra, hogy a szabadulásuk irányába tett előrehaladásukat – így különösen a személyiségükben bekövetkezett

38 Alaptörvény IV. cikk (2) bek.

39 Sándor Varga and Others v. Hungary Judgment of 21 June 2021., [23], [24] és [32]-[35] bek.-ek

40 Case of Bancsók and László Magyar v. Hungary (No. 2.) (App. Nos. 52374/15 and 53364/15) 28 October 2021.

41 Bancsók and László Magyar v. Hungary Judgment of 28 October 2021., [45] és [48] bek.-ek

változásokat és a reintegráció terén elért eredményeiket – felülvizsgálják, önmagában elegendő az Egyezmény 3. cikke sérelmének megállapításához. Ilyen feltételek mellett a kiszabott büntetés nem tekinthető csökkenthetőnek. A 40 éves várokozási idő jelentősen meghaladja azt az időkeretet, amelyet a Bíróság gyakorlata elfogadhatónak tart. Egy ilyen hosszú időtartam indokolatlanul késlelteti azon felülvizsgálati mechanizmus lefolytatását, amelyben a hatóságnak vizsgálni kell a fogvatartás legitim büntetési céljainak fennállását.⁴²

A Bíróság tehát megállapította az Egyezmény 3. cikkének sérelmét az olyan ÉSZ vonatkozásában is, amely esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének idejét 40 évben határozza meg a bíróság. A megállapítás nem tekinthető meglepőnek, hiszen a strasbourgi gyakorlat a TÉSZ kapcsán már korábban meghúzta ezt a korlátot, és csak idő kérdése volt, hogy az ÉSZ esetében is megtegye ezt. Bár a Bíróság a jelen ügyben sem rögzítette kifejezetten a 25 éves felülvizsgálati idő kötelező jellegét, és formálisan csupán a 40 éves várokozási idő aránytalanságát állapította meg, ugyanakkor a következetes gyakorlata alapján nincs kétség afelől, hogy a 25 éves időtartamot tekinti irányadónak. Innentől mindez a TÉSZ-re ítélték körén túl tovább bővíti azon elítéltek számát is, akik az ÉSZ-büntetésük miatt megalapozottan fordulhatnak a Bírósághoz az Egyezmény 3. cikkének sérelmére hivatkozva.

Zárszó

A strasbourgi ítélkezési gyakorlat és a hazai szabályozás közötti feszültség arra enged következtetni, hogy az ÉSZ jogi kereteinek finomhangolása elkerülhetetlen a jövőben.

Az Egyezmény 46. cikk (1) bekezdése értelmében: „A Magas Szerződő Felek vállalják, hogy magukra nézve kötelezőnek tekintik a Bíróság végleges ítéletét minden ügyben, amelyben félként szerepelnek.”⁴³ Bár a szabályozás módosítása kétségtelenül komplex jogalkotói feladat, e kötelezettség proaktív teljesítése jelentős gyakorlati előnyökkel járna Magyarország számára, mivel elejét venné a sorozatos marasztaló ítéleteknek és az azokkal járó anyagi terheknek.

Ahogy arra a Bancsók és Magyar László kontra Magyarország ügy rávilágított, a kártérítési kötelezettség már nem csupán a TÉSZ-re ítélt fogvatartottakat érinti potenciálisan, hanem azokat az ÉSZ-re ítélt fogvatartottakat is, akiknél a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi lehetséges időpontját a bíróság 40 évben határozta meg. Megjegyzendő továbbá, hogy a Bíróság – következetes gyakorlata szerint – a felülvizsgálat tekintetében a legfeljebb 25 éves időtartamot tekinti elfogadhatónak, így

42 Bancsók and László Magyar v. Hungary Judgment of 28 October 2021., [45] és [47] bek.-ek

43 Egyezmény 46. cikk (1) bek.

racionalisan számolni kell azzal, hogy a jövőben egyre többen fordulhatnak sikerrel a strasbourgi fórumhoz azok közül is, akiknek a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi lehetséges időpontja meghaladja ezt a küszöböt. Ezen eljárások megelőzése már csak a nagyságrendek miatt is indokolt: míg a bemutatott statisztikai adatok alapján önmagában a TÉSZ-re ítélték fogvatartottak száma is jelentős, a 25 évnél hosszabb várakozási idővel érintett ÉSZ-re ítélt fogvatartottak köre ennél jóval szélesebb.

Ezt a rendszerszintű és a központi költségvetést is megterhelő egyezményesértési hullámot egy, a strasbourgi mércéhez igazodó jogalkotási reformmal lehetne a leghatékonyabban elkerülni, amely kettős előnnyel járna. Egyfelől az állam mentesülhetne a potenciálisan felmerülő, sorozatos kártérítések fizetése alól. Másfelől egy kiszámíthatóbb felülvizsgálati rendszer bevezetése érdemben növelhetné az elítéltek együttműködési hajlandóságát, eredményesebbé téve ezzel a büntetés reintegrációs szerepét is.

Felhasznált irodalom

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

A Kúria 3/2015. számú BJE határozata. Online: <https://kuria-birosag.hu/hu/joghat/32015-szamu-bje-hatarozat> (Letöltés ideje: 2026. február 23.)

Adatszolgáltatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságától (2025. december 03.)

Az Alkotmánybíróság 3013/2015. (I. 27.) AB végzése. Online: <https://jogkodex.hu/doc/6742267> (Letöltés ideje: 2026. február 22.)

Balázs Péter (2018): Kegyetlen kegyelem? - A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, avagy egy roskadozó jogintézmény kritikája és jövője. Büntetőjogi Szemle, 2018/2., 24-38.

Bódi Stefánia (2008): A halálbüntetés nemzetközi története és megítélése - érvek és ellenérvek. In: Hadtudomány, 2008/3-4., 127-139.

Case of Bancsók and László Magyar v. Hungary (No. 2.) (App. Nos. 52374/15 and 53364/15) 28 October 2021. Online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-212669> (Letöltés ideje: 2026. február 26.)

Case of Kafkaris v. Cyprus (App. No. 21906/04) 12 February 2008. Online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85019> (Letöltés ideje: 2026. február 19.)

Case of László Magyar v. Hungary (App. No. 73593/10) 20 May 2014. Online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144109> (Letöltés ideje: 2026. február 20.)

Case of Sándor Varga and Others v. Hungary (App. Nos. 39734/15, 35530/16 and 26804/18) 21 June 2021. Online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210407> (Letöltés ideje: 2026. február 25.)

Case of T.P. and A.T. v. Hungary (App. Nos. 37871/14 and 73986/14) 4 October 2016. Online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166491> (Letöltés ideje: 2026. február 24.)

Case of Vinter and Others v. The United Kingdom (App. Nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10) 9 July 2013. Online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664> (Letöltés ideje: 2026. február 19.)

Emberi Jogok Európai Egyezménye. Online: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun (Letöltés ideje: 2026. február 19.)

Finkey Ferenc (1933): Büntetéstan problémák. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

- Földvári József (1987): Kriminálpolitika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Gál Andor – Szomora Zsolt (2015. május 11.): A 3013/2015. (I. 27.) AB végzésről - I. rész. Online: <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-30132015-i-27-ab-vegzesrol-i-resz/> (Letöltés ideje: 2026. február 22.)
- Gellér Balázs (2017): A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés - büntetőjog-elméleti megfontolások tükrében. In: Hollán Miklós – Barabás A. Tünde (szerk.): A negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései. MTA TK JTI és OKRI, Budapest
- Kertész Imre (2002): Büntetőpolitika - bűnmegelőzés. Büntetőjogi Kodifikáció, 2002/4., 21-24.
- Lévay Miklós (2021): A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről - Tóth Mihály publikációi és az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2021. június 17-ei ítélete alapján. In: Czine Ágnes – Domokos Andrea – Lukács Krisztina (szerk.): Studia in honorem Mihály Tóth: 70., Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 293-311.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- Pallagi Anikó (2014): A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a büntetőpolitika szemszögéből. Belügyi Szemle, 2014/12., 75-98. DOI: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2014.v62.i12.pp75-98>
- Polgár András (2015): Mi lesz veled TÉSZ? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése, érvek és ellenérvek. Büntetőjogi tanulmányok, 2015/16., 79-106.
- Rátkai Tímea (2024): A TÉSZ végrehajtásának és az elítéltek reintegrációjának megítélése a bevezetése óta eltelt 25 év tükrében - reprezentatív közvélemény-kutatás 2023. Jogelméleti Szemle, 2024/1., 69-82. DOI: <https://doi.org/10.59558/jesz.2024.1.69>
- Tóth Mihály (2014. május 26.): Kiszámítható döntések a kiszámíthatatlan jövőről. Online: <https://ujbtk.hu/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatatlan-jovorol/> (Letöltés ideje: 2026. február 18.)